

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

בס"ד

שעור מורינו הרב יהודה גנס שליט"א, פרשת וישלח תשס"ח:

במעלת יום הלידה

א] "בן מאה ועשרים שנה אנוכי היום" (דברים לא פס' ב'), ובגמ' (ר"ה יא.) אמרו על זה "שאינ תלמוד לומר היום, היום מלאו ימי ושנותי, ללמדך שהקב"ה יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחדש לחדש". וע"ש בגמ' שגם כל האבות הקדושים נפטרו ביום שנולדו. וצריך ביאור, איזו מעלה יש בכך שיום הפטירה הוא ביום ההולדת.

ב] ובספר טעמא דקרא (שם) ביאר הגר"ח קנייבסקי שליט"א ע"פ מה שאמרו בירושלמי (ר"ה פ"ג ה"ח) ריב"ל אמר: עמלק כושפן היה, מה היה עושה, היה מעמיד בני אדם ביום גינוסיה שלו לומר לא במהרה אדם נופל ביום גינוסיה שלו. מה עשה משה – עירבב את המזלות, הדא הוא דכתיב "שמש ירח עמד" וכו'.

הרי שמזלו של האדם חזק ביום ההולדת שלו וקשה לנצחו (עד כדי כך שכדי לנצחם הוצרך משה לערבב את המזלות), ואצל רשעים ביום זה קשה לנצחם ולהורגם, אולם אצל צדיקים שפטירתם היא התעלות גדולה שנכנסים על ידה לחיי נצח, הרי אדרבה ביום זה שמזלם חזק ראויים הם למעלה זו.

ג] ובתהילים נאמר "אספרה אל חוק וכו' בני אתה אני היום ילידתיך, שאל ממני ואתנה גויים נחלתך" וכו', וביאר הגר"א לאפייאן זצ"ל בשם המקובלים (הובאו הדברים בספר דרך שיחה סוף פרשת וישב) שיום ההולדת הוא יום המסוגל שתפילות האדם יתקבלו בו, וכנרמז בפסוקים אלו "אני היום ילידתיך, שאל ממני".

ד] ויתכן להוסיף בזה הסבר ע"פ מה שרואים גם מדברי השו"ע את מעלת יום הלידה. דהנה בשו"ע (או"ח סימן נ"ה סעיף י') נאמר: אם נער אחד נולד בכ"ט לאדר ראשון משנה מעוברת ונער שני נולד באדר שני באחד בו ושנת י"ג אינה מעוברת, אותו שנולד בכ"ט לאדר הראשון צריך להמתין עד כ"ט לאדר בשנת י"ג להיות בן י"ג שנה, ואותו שנולד אחריו באדר השני יהיה בן י"ג שנה כיון שהגיע אחד באדר של שנת י"ג.

ומפורסמת הקושיה על דברי השו"ע האלו, דהלא שלש עשרה שנה הוא הזמן הנצרך לאדם כדי להגיע להתפתחות מספיקה בגופו ובדעתו כדי להיחשב כגדול, וא"כ הלא כשם שעל הנולד שני עברו י"ג שנה שראוי לגדול בהם, הלא אותם י"ג שנה עברו גם על הראשון דהלא קיים היה בעולם בשעת לידת השני, ומדוע הוא אינו נחשב כגדול עד כ"ט אדר.

[והנה חז"ל כבר הקשו כעין זה, דז"ל הגמ' בערכין (דף לא:): וא"ר אבא בר ממל, נולדו לו שני טלאים, אחד בחמשה עשר של אדר הראשון ואחד באחד באדר השני, זה שנולד באדר השני כיון שהגיע יום אחד באדר של שנה הבאה עלתה לו שנה, זה שנולד באדר הראשון לא עלתה לו שנה עד ט"ו באדר של שנה הבאה. מתקיף לה רבינא, ולימא ליה אנא קדים אכיל ירוקא מקמי דידך (פי', אני אכלתי ירק יותר זמן ממך, דהיינו אני נולדתי לפניך), משום דאמר ליה את נחיתת לעיבורא, אנא לא נחיתנא לעיבורא.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

הרי דמקשה הגמ' דהלא הראשון היה קיים בעולם קודם לידת השני ומתרצת דמכל מקום הוא נולד באדר א' שהוא החודש הנוסף על השני וחבירו לא. ותירוץ הגמ' צריך ביאור, דמכל מקום הלא גם על הראשון עברה אותה שנה שעברה על השני].

ועל כרחק שהקובע בין לענין גיל הבהמה, בין לענין בר מצוה הוא יום הלידה, ולא די שהיה הנער י"ג שנה בעולם, אלא אינו נעשה גדול עד שיעברו עליו י"ג מחזורים ביום הלידה ליום הלידה.

שהלא ברור ששיעור י"ג שנה למצוות שהוא מן השיעורים שניתנו למשה מסיני, אינו מספר ימים מסוים, שהלא לפעמים בי"ג שנה יש יותר שנים מעוברות ולפעמים פחות, אלא השיעור הוא שכשעברו על האדם י"ג שנים היום הלידה עד יום הלידה נעשה גדול, וממילא יתכן שאצל אחד המחזור קטן יותר ואצל חבירו גדול יותר.

וכמו כן מצינו עוד הרבה שיעורים בתורה שכולם נקבעים לפי יום הלידה, ג' שנים בבת וט' שנים בבן לגבי זמן החופה, כ' שנה לסימני סריס וכו' (ע' בגמ' נדה).

ה' והנראה מכל הנ"ל, שיום ההולדת הוא יום שבו משלים האדם מחזור שלם של שנה משנות חייו, ובכל יום הולדה הוא משלים מחזור נוסף של שליחות מסוימת מימי חייו. ולפי זה אפשר אולי להבין את דברי חז"ל הנ"ל שהקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום, דהנה לכל אדם נגזרו מספר שנות חיים להשלמת תפקידו בעולם, והצדיקים שממלאים את תפקידם בצורה המושלמת ביותר מסיימים מחזורים שלמים של שנות חיים.

ו' וכהסבר הנ"ל מצינו גם לגבי טריפה באדם ובבהמה, שאינו חי יותר מי"ב חודש. דביאור הדבר הוא שהטריפה עם זה שחיותו אינה שלימה יכול לשרוד זמן מסוים, אבל להשלים מחזור שלם של שנת חיים עם כל מצבי השנה אינו יכול (ע' היטב בחולין דף נו:).

וכמו כן זהו ענין היארצייט שבו מתעלה האדם ממעלה למעלה בגן עדן (כמו שהביא בגשר החיים פרק ל"ב מהמקובלים) - ע' סוף ברכות "תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא", ופירש רש"י משיבה לישיבה וממדרש למדרש.

ז' וכעין זה נראה לפרש גם לענין המחזוריות של שנות השמיטה, דהנה הגאולה העתידה לבוא - זמנה במוצאי שביעית, וכמו שאמרו חז"ל (במגילה יז:): דתיקנו את ברכת גאולה שביעית למנין הברכות בשמונה עשרה, משום דהתחלת הגאולה תהיה בשמיטה, ובמוצאי שביעית בן דוד בא.

ומאידך מצינו (תענית כט.) שכשחרב הבית בין בראשונה בין בשניה במוצאי שביעית היה, (וע' ע"ז דף ט: ברש"י ובתוס', ובביאור הגר"א חו"מ סימן ס"ז שדנו בארוכה אם הכוונה שהחורבן היה בשנת השמיטה או בשנה שלאחריה, ואין כאן מקומו). וצ"ב מה טעם הדבר שבין החורבן ובין הגאולה הם דוקא במוצאי שביעית.

ח' ובפשטות יתכן דהחורבן היה בעוון שמיטה, ולכן חרב הבית לאחר השמיטה, והגאולה העתידה תהיה לאחר השמיטה בזכות שמירת מצוות שמיטה. אולם לפי דברינו אפשר לפרש כהנ"ל, כל שבוע של שמיטה הוא מחזור שלם משנות העולם, וכשנגזר על העולם מצב של גלות לישראל היה זה בתחילת מחזור חדש של שמיטה, שהמחזור הקודם היה מחזור במצב של גאולה וזו שאחריו במצב שונה לגמרי של גלות, וכן לעתיד במוצאי שביעית עם תחילת מחזור חדש עתידי להגאל במהרה בימינו אמן.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

בדין קדושת בית הכנסת

א] כתב הרמב"ם (פי"א מהלכות תפילה) כל מקום שיש בו עשרה מישראל צריך להכין לו בית שיכסו בו לתפילה בכל עת תפילה, ומקום זה נקרא בית הכנסת.

ומלשונו נראה שהחובה לבנות בית הכנסת היא חובה לדאוג למקום תפלה בצבור, (וכשאר חובות בני העיר זה לזה, לבנות את חומת העיר וכדומה), ולו יצויר שאחד מבני העיר מאפשר להתפלל בביתו בכל עת תפילה אין חובה לבנות בית כנסת.

ב] אולם בשדי חמד (מערכת ב' אות מ"ג) הביא מדברי הזוהר (בשלח נ"ט: נשא קכ"ו). שהחובה לבנות את בית הכנסת היא בכלל המצוה "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" וכמו שאמרו במגילה (דף כט.), "ואהי להם למקדש מעט" וכו', אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל".

וע"ש בשדי חמד שנקט שלפי הזוהר מדאורייתא ישנה חובה לבנות את בית הכנסת, ולולי דבריו יש מקום לדון שכוונת הזוהר לאסמכתא בעלמא, יעו"ש בלשון הזוהר.

ג] ומצינו כעין זה מחלוקת לגבי דין מורא מקדש בבית הכנסת, האם חובתו מדאורייתא או מדרבנן, דבפרי מגדים כתב שהוא מדרבנן בעלמא, והחפץ חיים (בפתיחה לספר חפץ חיים) הביא שמפורש בכמה ראשונים (הסמ"ג הסמ"ק והיראים) דדין מורא מקדש אף בבית הכנסת ובבית המדרש הוא מדאורייתא.

והנה בחפץ חיים נראה שנקט דלית מאן דפליג בזה, וצריך לעיין מדברי התוס' בעירובין (דף ב. ד"ה אשכחן) שכתבו דהא דאיתא שם בגמ' דמשכן איקרי מקדש נפ"מ לדין מורא מקדש, הרי שאפי' המשכן לולא ילפותא מיוחדת לא היה בו דין מורא מקדש דאורייתא, ואם נאמר שבכל בית הכנסת יש מצוה דאורייתא של מורא מקדש – איך היה הוא אמינא שבמשכן אין דין מורא מקדש, וצ"ע.

ווע"ע בר"ן (מגילה ח.). שגם כתב שדין קדושת בית הכנסת היא מדרבנן, והוכיחו כמה אחרונים מדבריו דלא כמו שכתב החפץ חיים על פי הסמ"ג וכו', אכן נראה שין הכרח בדבריו, דהוא מיירי בזמן שכבר אין מתפללים בבית הכנסת ובאים למוכרו, ואין כאן מקום להאריך].

ד] ומסתבר ששני הנידונים (אם מצות בניית בית הכנסת היא מצוות עשה דאורייתא, ואם מורא היא מדאורייתא) תלויים זה בזה, האם שם "מקדש" בתורה בסתמא כולל אף מקדש מעט או לא.

ועל כל פנים התבאר מכל הנ"ל דבבית הכנסת יש שני עניינים: א) מקום המיוחד לתפלת הצבור. ב) מקום להשראת השכינה בזמן הזה, וכדברי הגמ' במגילה (שם), וע"ש עוד.

ה] ובגמ' בברכות (דף ח.). אמרו, אמר ר"ל כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס שם להתפלל נקרא שכן רע, שנאמר "כה אמר ה', הוי על כל שכני הרעים הנוגעים בנחלה אשר הנחלתי את עמי".

עוד אמרו שם "אמרו ליה לרבי יוחנן איכא סבי בבבל. תמה ואמר - "למען ירבו ימיכם על האדמה" כתיב, אבל בחו"ל לא. כיון דאמרו ליה מקדמי ומחשכי לבי כנישתא אמר - היינו דאהני להו כדאמר כיב"ל לבניה אקדימו וחיכו לבי כנישתא כי היכי דתורכו חיי.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

וע' היטב במהרש"א שם, מה שכתב בביאור הדברים. וביאר הגר"א קוטלר ע"פ דברי המהרש"א, דבבית הכנסת יש קדושה גם בחו"ל כעין קדושת ארץ ישראל, ולכן בית הכנסת נקרא נחלת ישראל, והשהייה בו היא סגולה לאריכות ימים כבארץ ישראל. (והמשיל הגר"א קוטלר זצ"ל את הדבר לקונסוליה, אשר אף במדינה אחרת שטח הקונסוליה נחשב כבתוך המדינה שהקונסוליה מיצגת אותה, והוא הדין שכל בית כנסת בחו"ל הוא מעין קונסוליה של ארץ ישראל).

[ו] ויש להוסיף בזה, דהנה בית הכנסת נקרא מקדש, וארץ ישראל נקראת מקדש, וכל הפסוק בפרשת בשלח "תביאמו ותטעמו בהר נחלתך וכו' מקדש" אף שמדבר על בית המקדש - פשוטו של מקרא הוא שגם כל ארץ ישראל נקראת מקדש, ובית הכנסת וארץ ישראל שווים זה לזה בכך דכאן וכאן הוא מקום להשראת השכינה בישראל.

[ז] והנה גם לגבי דיני מורא מקדש מצינו הבדל בין בית הכנסת למקום המיוחד לתפילה שאינו בית הכנסת, דהנה בשו"ת דברי חיים כתב שבתי המדרש של האדמו"רים שעומדים גם להתועדויות וכו' אינם קדושים בקדושת בית הכנסת, ומותר לאכול ולשתות בהם וכו', ורק קלות ראש נאסרה בהם דסוף כל סוף הם מקומות המיוחדים לתפילה.

גם בביאור הלכה (סימן קנ"א סעיף י"א ד"ה להשתמש בו) נקט דבית הכנסת עראי אין לו קדושת בית הכנסת, ורק קלות ראש נאסרה בו כל זמן שעומד לתפילה, וכמו שנתבאר.

[ח] ונראה פשוט מסברא, דבכהאי גוונא דהדברי חיים, גם איסור קלות ראש אינה מדאורייתא, דסוף כל סוף אין הבית הכנסת "מקדש", ורק מדרבנן אסור.

ואמנם לדבריו, אדם שיש לו אפשרות להתפלל בבית החסידים או בבית הכנסת - צריך להתפלל בבית הכנסת, שהרי לכתחילה מצוה להתפלל בבית הכנסת דוקא, וכמבואר בשו"ע.

[ט] והנה בדין בית כנסת עראי כתב הביאור הלכה (שם) שהאליהו רבה כתב בשם הב"ח שכל זמן שמתפללים בו דינו כבית הכנסת לכל דבר, ובכלות הזמן פקעה קדושתו. והביאור הלכה תמה, דבמרדכי (שהוא מקור הדברים) נראה שגם בזמן שמתפללים בו אין בו קדושת בית הכנסת כלל, יעו"ש היטב.

ולענ"ד דברי הביאור הלכה צע"ג, דהנה המרדכי פירש את דברי הגמ' במגילה (דף כח:): דבתי כנסיות שבבבל על תנאי הם עשויות, ופירש שמכיון שקדושתם היא רק עד זמן הגאולה במהרה ב"א, הרי הם כבתי כנסיות עראיים. וא"כ לפי דברי הביאור הלכה יוצא דבתי הכנסת בבבל לא קדשו כלל בקדושת בית הכנסת, וצ"ע איך אפשר לפרש כך, הלא להדיא אמרו חז"ל (מגילה כט.). "ואהי להם למקדש מעט - אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל". ועל כרחק שפירוש דברי המרדכי הוא כשיטת הב"ח והאליהו רבה, שכל זמן שמתפללים בהם הרי הם קדושים לגמרי בכל דיני בית הכנסת, רק בכלות הזמן פקעה קדושתם, וצע"ג.